

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א

ליל שבת פ' נשא תשע"ד

אחת השאלות המצויות אצל נערי בר מצוה שקוראים את הפרשה היא שמחמת השינון הרב של הפרשה ומכך שאין הם רגילים לקרא מתוך ספר תורה, ומחמת אימתא דציבורא, הם קוראים פסוקים שלמים שלא מתוך הספר תורה אלא בעל פה, ולפעמים קוראים בעל פה מתוך הזכרון ואח"כ מסתכלים בתוך הספר, והיינו שהמציאות היא שהוצאת המילים מן הפה היתה מתוך הזכרון ורק לאחר שיצאו המילים מן הפה רק אז הביטו לתוך הספר. ויש לברר האם יוצאים ידי חובה בקריאה שכזו.

עוד יש לדון בילד שיש לו קושי בקריאה ואינו מסוגל כלל וכלל לחבר אותיות למילה וכן איננו מסוגל לחבר מילים למשפט שלם, והכינו אותו הוריו לקריאת התורה ביום הבר מצוה שלו, אמנם שאלתם בפייהם האם מותר לו לגשת ולקרוא את קריאת התורה, דכיון שהוא אינו מסוגל לקרוא מתוך הספר וכל מה שמוציא מפיו זה מחמת ששינון בעל פה את הפסוקים, וכאשר מסתכל בתוך הספר הוא נזכר על ידי האותיות שרואה איך עליו לומר את התוכן ששינון, ויש לדון האם קריאה מעין זו שם קריאה עלה או לאו.

הבטה בכתוב והוצאת הכתוב לחוץ כדיבור פיו. והוצאת הכתוב מתוך פיו היא הנחשבת קריאה מתוך הכתב [ויש הקורא בהרהור בלבד שאינו מוציא תיבות מפיו].

בדין תוך כדי דיבור בקריאת התורה

עיין בדברי האשל אברהם מבוטשאטש סי' קמ"ב ס"ב – שכתב דנראה דגם לגבי קריאת התורה אמרינן תוך כדי דיבור כדיבור, ולכן אם אין מי שיודע לקרות הקריאה עם הטעמים, יוכל הקורא להסתכל בחומש עם טעמים ומיד להסתכל בתוך הספר תורה ולקרות, ואע"פ שאי אפשר מבלי שיצאו מפי הקורא כמה תיבות קודם ראותו אותם בספר תורה הק' מחמת מהירות מצד טרחא דציבורא, וביאר שאמרינן בזה תוך כדי דיבור כדיבור וכיון שמביט תוך הספר תורה אין חשש.

ולכאורה יש לעיין בדבריו, דמה שכתב שיש לומר בזה תוך כדי דיבור ועל ידי כן ייחשב שקרא מן הספר אינו מובן, דכל עניינו של תוך כדי דיבור הוא להחשיב דברים שנעשו בזה אחר זה כאילו נעשו בשעה אחת ועל כן מהני. אמנם כל זה שייך רק במקום שהחסרון הוא מחמת הזמן והרציפות שהדברים נעשו בזה אחר זה, ובזה אתי דין תוך כדי דיבור וקובע ששני מעשים שנעשו בזה אחר זה בסמיכות נחשבים כביכול כנעשו בבת אחת. אבל בנידו"ד שצריך לקרוא מתוך הספר אין החסרון רק מחמת הזמן שהוציא מפיו קודם שראה בספר, אלא שבעינן שהקריאה תהיה מתוך הספר, שכל מהות קריאת התורה לקרוא מתוך ספר תורה, וכאשר מוציא מפיו לפני שראה בספר אין כאן רק חסרון של סמיכות אלא מעשהו אינו מוגדר כלל כקריאה מתוך הספר תורה, ומה אהני לן דין תוך כדי דיבור להחשיבו כנעשה בבת אחת, מ"מ סו"ס הקריאה לא נעשתה מתוך הספר.

שהרי נראה פשוט שעניינה של קריאת התורה הוא שיראה את הדברים כתובים בספר ועל ידי זה יקרא אותם בעל פה, באופן שהראיה בתוך הספר היא זו שמולידה את הקריאה בפה, ועל כן אין זה שייך כלל להלכות תוך כדי דיבור. משום שבקריאת התורה בעינן שתהיה קריאתו בפיו תוצאה מקריאתו בספר וזה כלל לא התחדש בדין תוך כדי דיבור שקריאתו היתה מתוך הספר.

הטעם שצריכים לקרוא קריאת התורה מתוך הספר

והנה שורש הנידון של קריאה שלא מתוך הכתב הוא במשנה יומא דף ס"ח ע"ב ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה, והיינו שכה"ג ביום הכיפורים קורא פרשה מן התורה שלא מתוך הכתב. וכתב הרמב"ם פי"ב מתפילה ה"ח גבי בעל קורא שהוצרך לדלג ממקום למקום "והוא שלא יקרא על פה, שאסור לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת", וביאר בכס"מ שהטעם שאסור לקרות על פה הוא מדין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, המבואר בסוגיא בגיטין דף ס. וביאר הכס"מ שם דשאני כה"ג ביום הכיפורים משום דאי אפשר בעניין אחר. וכן נפסק להלכה בשו"ע סי' קמ"ד.

כתב השו"ע סי' קל"ט ס"ג, דסומא אינו קורא בתורה לפי שאסור לקרות אפילו אות אחת שלא מן הכתב. ובסי' נ"ג סעיף י"ד ביאר בטעם האיסור משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ. [ועיין ביאור הגר"א סי' קל"ט שציינן לתוס' סוטה דף לט. לחד תירוץ שרוב ששת היה קורא שניים מקרא בשעת קריאת התורה לפי שהיה פטור מקריאת התורה כיון שהיה סומא, ודברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה]. ומאידך האור זרוע סי' קט"ז הביא בשם ספר המקצועות דסומא אינו קורא משום שיש דין לקרוא מתוך ספר תורה דכתיב ויקראו בספר תורת אלוקים, [וזה"ל שם, ובתשובות כתב ושליח צבור סומא או זקן שכהו עיניו מרוב זקנה והם יודעים להתפלל כראוי ושאלתם מהו לירד לפני התיבה להוציא את הרבים ידי חובתן כך ראינו שיורדין לפני התיבה ומוציאין את הרבים ידי חובתן. אבל אין קורין את המגילה ואין קורין בספר תורה אף על פי שהן יודעין בגירסא לפי שקריאת המגילה וקריאת ס"ת בעינן מן הכתב ולא בגירסא דתנן גבי מגילה קראה ע"פ לא יצא וגבי ספר תורה כתיב ויקראו בספר תורה אלקים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא וגו' וכך פירשו רבותינו הגאונים].

ולפי זה כל שקרא בעל פה הרי שלא יוצא ידי תקנת קריאה בתורה שצריכה להיות מתוך הספר או מחמת הדין של דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה או מחמת הדין שקריאת התורה צריכה להיות מתוך הספר דוקא דזו היתה תקנת הקריאה. וממילא כל שקורא בעל פה שלא מתוך הספר אין לקריאה שלו שם קריאה, והביאור בדבר בפשוטו הוא שקריאה מתוך הכתב עניינה

ואף שמצינו בקריעה על מת דמהני תוכ"ד כמבואר בגמ' נדרים דף פ"ז ע"א, והיינו שמי שהיה לו חולה שנתעלף והוא סבר שכבר מת וקרע עליו, ונתברר שהיה חי אלא שתוכ"ד לקריעה מת החולה, דמהני קריעה זו שקרע לפני שהלה מת.

ויש לשאול דגם לכאורה הקריעה צריכה להיות על המת, ואיך יתכן שהקורע את בגדו לפני ששמע כלל שמת לו מת, שעל ידי דין תוכ"ד ייחשב שקרע על מת. ונראה דמוכח מכאן שבאמת אין גדר הקריעה על המת שיקרע בגלל ששמע שמת לו מת ושתהיה השמועה סיבת הקריעה אלא שישנו דין לקרוע על מת ושתהיה הקריעה מתייחסת לשם המת, וכל שניתן להגדיר את הקריעה שהיא מיוחסת למת זה יצא ידי חובת קריעה, ומה שבעינין לדין תוכ"ד בקריעה הוא רק משום חסרון מבחינת הזמן שנעשתה הקריעה קודם למיתה, ובלי דין תוכ"ד לא ניתן לייחס את הקריעה לאחר שכבר נעשתה הקריעה, ובזה אהני דין תוכ"ד להחשיב שהכל נעשה בזמן אחד.

[וכדי לסבר את האוזן יש להביא דוגמא רחוקה דנראה דאם יברך ברוך דיין האמת קודם ששמע על המת מסתבר שלא יועיל דין תוכ"ד, משום שהברכה צריכה להיות תולדה מהידיעה ובוזה לא מהני דין תוכ"ד להחשיב שברוך בגלל שמת לו מת שהרי המציאות היתה לא כך. וכמו דלא מהני שיברך אדם ברכה אחרונה לפני שאכל מאכל, והאם נימא בזה דין תוכ"ד, פשיטא שלא והטעם שהברכה היא פועל יוצא מהאכילה. [מלבד שבכל ענייני ברכה יש הפסק של יותר מכדי דיבור].

בדין תוך כדי דיבור בברכות

והנה בספר אמרי בינה חלק אבן העזר שו"ת סי' ג' אות ג' דן במי שכמדומה לו ששמע קול רעם וברך ותוכ"ד לברכה אכן שמע באמת קול רעם, האם מהני הברכה לצאת יד"ח, וכתב דמהני שתוכ"ד כדיבור מידי דמצינו בקורע על מת. ולפי דברינו יש לעיין שהרי סיבת הברכה היא הרעם ואיך שייך שיברך לפני הסיבה. ואולי ס"ל לאמרי בינה שדין ברכה אינה בבחינת סיבה ומסובב אלא בעינין שיברך על הרעמים וכל שברך תוכ"ד אף שהיה הדבר לפני ששמע את הרעם מ"מ שפיר נחשב שחלה ברכה על הרעם, וצ"ע

ועיין בספר ברכת הבית שער ל' שכתב שלא יצא בברכת הרעמים כה"ג, דכיון שבשעת הברכה היא היתה לבטלה שוב אי אפשר להשתמש בברכה, וכמו שאם בריך לפני שהגיע מאכל לידו לא מהני לברך ואף אם היגיע תוכ"ד, מ"מ כיון שבשעה שברך היתה ברכתו לבטלה, אי אפשר להחשיבה שוב לברכה מתוקנת.

ועיין עוד בדברי התבואות שור סי' ד' ס"ק ה' שהשוחט בסתם ותוכ"ד כיון שתהיה מחשבתו לע"ז נפסלה שחיטתו, [ובשו"ת דברי מלכאל ח"א סי' פ"ד ס"ק ט' נחלק עליו בזה].

ולכאורה חזינן מדברי התבואות הנ"ל שמהני לפסול קרבן אחר השחיטה אם תוכ"ד חשב מחשבת פסול, ולכאורה צ"ב איך מהני לפסול והרי בפשוטו הכוונה קודמת למעשה, אלא די"ל שאין עניין הכוונה לעשות לשם הדבר אלא שהאדם שהוא בעלים על השחיטה יכול להחליט מה רצונו וכוונתו בשחיטה, וזה הוא יכול לעשות גם

אחר השחיטה. ועיין במה שכתב בזה חתני הרה"ג ר' יוסף לורינץ שליט"א בקובץ לקראת שבת [ניסן תש"ע].

בדברי האג"מ במי שקורא מתוך חומש ותוכ"ד קורא מתוך ספר תורה

עיין שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג' סימן י"ט וז"ל ובדבר הקורא שאינו יודע בע"פ את הטעמים ומניח החומש על השלחן ורואה בחומש כל מלה ומלה ואומר שאח"כ מביט בס"ת וקורא מהס"ת. אין להניחו לעשות כן, כי אין להאמינו לזה והוא בעצמו נמי א"א לו לידע זה שבקל יכול לטעות בזה שהיה נדמה לו שקורא מהס"ת ובאמת קורא מזכירתו במה שראה בהחומש וכו'.

ואני מסתפק שאפשר שכל זמן שזוכרים כל בנ"א מראייתם בספר לקרא התיבות כמו שכתובין נחשב כקורא מספר ההוא אף שהוא אחר כדי דבור וממילא איכא חומרא שאם ראה בחומש לא יהני כלל מה שיראה תיכף בהס"ת שלכן אף אם נאמינו שראה בחומש תיכף אחר שראה בחומש אינו מועיל ואם הוא בתכ"ד מסתבר שודאי לא יועיל דהא תכ"ד כדבור דמי לכל התורה כולה. ואיכא קולא מזה שאם ראה בס"ת ומאיזה סבה הוצרך לעצום עיניו שנחשבה קריאתו קריאה מהס"ת ובתכ"ד מסתבר שודאי יכול לקרא, וצ"ע לדינא, עכ"ל.

והנה יש לעיין בדברי האג"מ במה שכתב לפסול ברואה בחומש ותוכ"ד רואה מתוך ס"ת: [א]. לו יהי דנחשיב אותו כקורא גם מתוך החומש וגם מתוך הספר סו"ס יש כאן קריאה בתוך הספר, ומה שראה גם בחומש אינו יכול לפסול ולגרוע ממה שראה גם בספר, שהרי אין פסול לקרוא מתוך חומש אלא שבעינין שתהיה קריאה מתוך ספר תורה וזה הרי קיים ומה גרע שיש גם קריאה מתוך חומש. [ב]. לכאורה נראה שיש בכך רק קריאה מתוך ספר תורה שהמקום האחרון שממנו הוציא את התיבות היה מס"ת, ומה שהיה קודם לכן אינו משתייך כלל למעשה הקריאה, דאטו מי שיודע בעל פה וקורא מתוך ס"ת נימא שיש כאן גם קריאה בעל פה וגם קריאה מתוך הספר, וא"כ מה לי חומש ומה לי בע"פ.

הקורא מתוך ספר ואח"כ מרים את עיניו ואומר את המילים שלא מתוך הכתב

ובעניין מה שמצוי שאדם מביט בתוך הספר ואח"כ מגביה את עיניו ואומר את התיבות בעל פה, או שממהר לשורה אחרת, או מכסה אותה ב"יד" המיוחדת לקריאה בתורה שמראה בה לעולה בזה יש לומר דמהני הסברא של תוכ"ד כיון שקרא בתחילה מתוך הספר. ועיין עוד בדברי דו"ז הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [בחדושי כת"י שנדפסו בהליכות שלמה תפילה פרק י"ב אות ח'], שכתב דמהני וסברתו דכך דרך קריאת בני אדם שאינם מדקדקים לומר כל תיבה בשעה שקוראה מתוך הכתב.

מי שאינו יודע לחבר אותיות למילה ומילים למשפטים
ובעניין הנידון שהבאנו בהקדמה במי שיש לו ליקוי בקריאה ואינו יכול לחבר אותיות למילים ומילים למשפטים, ומה שמביט בתוך הספר אינו רק שרואה אותיות ויודע לעקוב אחרי מה ששינן בעל פה, מסתברא שאינו נחשב כקורא כלל, דכל אמירתו אינו מתוך הכתב אלא אמירה מזיכרונו.